

## Kalbos įdomybės akiračiui plėsti

### Ar žinote, kaip kitose kalbose suvokiama „gimtoji kalba“?

*Gimtoji kalba* – viena svarbiausių sąvokų psicholingvistikoje, sociolingvistikoje, didaktikoje, sociologijoje ir kitose tiesiogiai su žmogumi ir visuomene susijusiose mokslo šakose. Tačiau humanitariniuose moksluose, tarp jų ir kalbotyroje, neegzistuoja *gimtosios kalbos* definicijos, kuri būtų tinkama tiek vienakalbės, tiek dvikalbės (ar daugiakalbės) asmenybės kalbinėms preferencijoms apibūdinti.

Skirtingos tautos pasirenka skirtingą mentalinį pagrindą gimtajai kalbai įvardyti, tai rodo šios sąvokos etnokultūrinį sąlygotumą.

Vokiečių, prancūzų, ispanų, serbų, hebrajų, japonų kalbose tai yra *motinos kalba*.

Kitų tautų kalbinėje sąmonėje **gimtoji kalba sujungia supratimus apie giminingumą pagal kraują ir apie gimtąją žemę, gimimo vietą**, – tokie yra anglų kalbos pavadinimai *mother tongue* ir *native language*, lietuvių *gimtoji kalba*, lenkų *język ojczysty*, rusų *родной язык*. Viena iš rusų žodžio *родной* reikšmių yra „artimas, savas pagal dvasią“ (*своѝ по духу*), todėl natūralu, kad ta aksiologinė konotacija perkeliama ir į gimtosios kalbos sąvoką.

Panašią vertinimo semą galima aptikti ir kai kurių tautų kasdieniuose gimtosios kalbos įvardijimuose: *sava kalba* – suomių kalboje, *mūsų kalba* – serbų, kroatų, *mano kalba* – tiurkų kalbose. Šio tipo pavadinimuose akivaizdžiau nei kituose minėtuose eksplikuojama artumo semantika, tačiau bet kuriuo atveju gimtoji kalba visų tautų sąmonėje įeina į aksiologinės priešpriešos „savas“ – „svetimas“ sferą.

### ...su žodžiu „motina“ yra susiję ir „metro“, „metropolis“?

*Metro* buvo sutrumpintas iš prancūzų *metropolitain*, šis savo ruožtu kilęs iš lotynų kalbos būdvardžio *metropolitanus*, o būdvardis sietinas su skoliniu iš graikų kalbos žodžio *mētrópolis*.

*Metropoliu* graikai vadino vieną prie Egėjo jūros esančios Tesalijos srities miestą. Šio žodžio antroji dalis turbūt nesunkiai suvokiama, plg. Konstantinopolį, Akropolį, netoli Vilniaus – Marijampolį (gr. *polis* reiškia „miestą“). Tačiau pirmoji ano sudėtinio žodžio dalis susijusi su mūsų *moteris*, rusų *matj*, vokiečių *die Mutter*, anglų *mother* ir t. t. Tai senas indoeuropiečių motinos pavadinimas.

Graikų *mētrópolis* reiškė „motinos miestas, t. y. miestas, iš kurio kiti miestai buvo globojami“. (Pagal A. Sabaliausko „Iš kur jie? Pasakojimas apie žodžių kilmę“. Vilnius, 1994.) Beje, Lietuvoje žadama išvengti Vilniaus ir Kauno metropolio, dinapolio ar dipolio, nes rastas parankus lietuviškas atitikmuo – **dvimiestis**.

### Žodis „jubliejus“ nukelia į Mozės laikus?

Tarptautinis žodis *jubliejus* kilęs iš senosios hebrajų kalbos žodžio *jôβēl* „avino ragas; pučiamasis instrumentas, dūda“. Šiuo pučiamuoju instrumentu buvo pučiama kas 50 metų, kurie pagal Mozės įstatymą buvo laikomi išsilavinimo metais.

Senajoje lotynų kalboje vartotas pasakymas **annus iubilaeus** „jubliejiniai metai“. Kiti šios šaknies lotyniški žodžiai: **iubilo** „džiūgauju, džiaugsmingai šūkauju“, **iubilatio** „džiūgavimas“. Žodis **jubliejus** paplito po visą Europą, juo pradėtas vadinti bet kokių žymesnių datų šventimas.